

OSVRT
NA PREDSTAVLJANJA PRIJEVODA BIBLIJE NA GOVORNI JEZIK
('Hrvatsko biblijsko društvo')

Ivan Šaško

Na samome početku ovoga osvrta, radi otklanjanja bilo kakve dvojbe i nesigurnosti, ističem da je jedini sadašnji prijevod Svetoga pisma (Biblije) na hrvatski jezik kojim se koristimo u katoličkoj liturgiji i u crkvenim pobožnostima *prijevod u izdanju crkvene izdavačke kuće 'Kršćanska sadašnjost'*. Taj je prijevod mjerodavan prijevod i u crkvenim dokumentima, katehezi, vjeronauku te u svim drugim područjima pastoralne prisutnosti i djelovanja Crkve.

Tomu dodajem da svaki prijevod od vremena do vremena traži reviziju, usklađivanja, popravljajanja, bilo na temelju eventualnih novih spoznaja, bilo na temelju istine da su živi jezici upravo to – živi.

Važno je to napomenuti prije ikakvoga daljnjeg pisanja na koje sam najsnažnije potaknut upitima proizišlim iz zbunjenosti poglavito vjernikā, ali i stručnjakā za hrvatski jezik te pojedinaca kojima je stalo do njegovanja hrvatske kulture. Zbunjenost koju spominjem nastala je slijedom vijesti o „novoj katoličkoj Bibliji“, misleći pritom na prijevod koji je iznjedrilo 'Hrvatsko biblijsko društvo' (dalje: HBD).

Još i prije negoli su do mene doprli upiti o tome prijevodu, meni samomu je bilo stalo do što jasnijih uvida i spoznaja u pitanjima prevođenja Svetoga pisma i ostvarivanja novoga pokušaja o kojemu sam osobno već razgovarao o određenim poteškoćama, kako s nekima od prevoditelja, tako i s jednim od urednika, prof. Božom Lujićem.

Osim toga, na ovaj me osvrt potiče i moja dvostruka služba i dužnost: odgovornost kao biskupa i kao predsjednika Skupštine 'Kršćanske sadašnjosti' (dalje: KS). Ako netko u mom pisanju vidi 'pristranost', može ju slobodno čitati u svjetlu tih mojih služba, ali prije prosudbe i osude, bilo bi korisno pročitati nešto od ovoga što slijedi.

Nova katolička Biblija?

1. Prošlih se tjedana moglo puno slušati i čitati o „novome prijevodu Biblije“, štoviše „o novoj katoličkoj Bibliji“, u izdanju 'Hrvatskoga biblijskog društva', odnosno

u suizdanju s nakladnom kućom 'Verbum' iz Splita i s nakladnikom 'Naša ognjišta' iz Tomislavgrada. Taj su prijevod, prema podacima u tiskanome izdanju toga prijevoda, uredili profesori: Božo Lujčić (preminuo 2021.) i Mato Zovkić.

U bujici slika i zvukova kojima se privlačilo pozornost, uvjeravalo i nastojalo stvoriti dojam dragocjenih otkrića i otvaranja do sada navodno neviđenih i neslućenih obzora, isticalo se: da se radi o prijevodu „na suvremeni standardni hrvatski jezik“; da prijevod „ima službena crkvena odobrenja“; da je to „potpuno novi biblijski prijevod“; da je prijevod „(prvi put) načinjen izravno s izvornih biblijskih jezika – hebrejskoga, aramejskoga i grčkoga“; da su „prevoditelji nastojali da svaki redak bude potpuno vjeran izvornom tekstu“; da su „izbjegnute zastarjele riječi i jezične konstrukcije“; da je to prijevod „koji će svi razumjeti“; da je u 'Zagrebačkoj Bibliji' jezik previše „uzvišen“ itd.

Tako je nastajao val za valom čudnih tvrdnja koje bi u nekome mogle usidriti mišljenje da sad konačno možemo saznati što piše u Bibliji i da smo do sada bili prilično zaknuti u razumijevanju i nedvojbeno 'izgubljeni u prijevodu'.

Kao jedan od gorkih plodova takve promidžbe, bolje rečeno, propagande, jest zbunjenost čitatelja i slušatelja, osobito vjernika katolika.

Zašto je prešućena jedna rečenica hrvatskih biskupa?

2. Razlog tomu jednostavno je naći u činjenici da u toj proizvedenoj buci nije bilo moguće čuti ni pročitati samo jednu rečenicu, očito namjerno skrivanu, koja bi zapravo vrlo brzo upućenijima i manje upućenima objasnila o kakvome se prijevodu radi te da hvalospjevi ispjevani radi tko zna kakvih ciljeva nemaju utemeljenja.

Ta rečenica dolazi od hrvatskih biskupa i mogu ju svi pročitati u objavljenome *Priopćenju sa zasjedanja Hrvatske biskupske konferencije od 6. lipnja 2024.* u kojemu, između ostaloga, piše:

„Na zasjedanju su biskupi izrazili *suglasnost* da Hrvatsko biblijsko društvo kao svoje izdanje objavi *studijski ekumenski prijevod Svetoga pisma na hrvatski govorni jezik* na čijem su prijevodu radili katolički i bibličari drugih kršćanskih denominacija.“

Dakle, ne radi se o tko zna kakvim i kolikim odobrenjima, nego tek o „suglasnosti“, jer bez neke vrste suglasnosti određene biskupske konferencije, prema

Zakoniku kanonskoga prava (usp. kan. 825) ništa se od prevedenih biblijskih tekstova ne bi moglo objaviti tako da objavljeno bude prepoznato kao crkveno i katoličko. Slobodno možemo reći da je ta suglasnost nužan preduvjet, *conditio sine qua non*, u kojemu je napisano komu se i za što daje suglasnost.

Baš se tu nailazi na neugodno iznenađenje. Naime, Hrvatska biskupska konferencija jasno govori o četirima odrednicama toga prijevoda, o kojima se nije moglo ništa čuti u raznim prigodama i oblicima predstavljanja:

a) biskupi su dali suglasnost da Hrvatsko biblijsko društvo objavi prijevod „kao svoje izdanje“, pri čemu se ne spominje suizdavanje ni suizdavači, a posebno ne privatne nakladničke kuće;

b) suglasnost je dana za taj prijevod kao „studijski“ prijevod, bez ikakve naznake da bi on mogao biti mjerodavno korišten u: liturgiji, službenim crkvenim dokumentima, katehezi ili u pastoralu općenito;

c) taj je prijevod prepoznat kao plod prevoditelja raznih kršćanskih denominacija, te je kao takav do određene mjere 'ekumenski', a ne naglašeno 'katolički', kako mu se običava tepati (opet bez jasnih razloga naglašavanja da je 'katolički'), premda je sužena i odrednica 'ekumenskoga' jer u njemu nisu sudjelovali stručnjaci iz Istočnih Crkava;

d) u suglasnosti Biskupske konferencije izrijekom je napisano da se radi o prijevodu na „govorni hrvatski jezik“ i nema spomena o „standardnome“ jeziku.

Naglašavam još jedanput da nije jasno *zašto nigdje u predstavljanjima toga prijevoda nije spomenuta ta kratka odluka biskupā Hrvatske biskupske konferencije*, nego je tek rubno umotana u interpretacije suglasnosti te ekumenskoga polazišta i naravi prijevoda, dok su obilježja studijskoga prijevoda i govorni jezik posvema prešućeni. Možda je upravo u prešućivanju i izbjegavanju te kratke obavijesti moguće tražiti uporišta za razumijevanje drugih postupaka.

Bilo kako bilo, to je dovelo do predstavljanja nečega što nije takvo kao što se predstavilo i predstavlja, pa je za očekivati da će se o tome očitovati i sama Biskupska konferencija, jer je ona jasno i javno obznanila o kakvome se prijevodu radi i za što je dala suglasnost.

Pokušaji zamjenjivanja prijevoda

3. Tijekom izradbe toga prijevoda, koja je – kako govore predstavljači – trajala više od dvadeset godina, u pojedinim izjavama sudionika moglo se osjetiti ambiciju da taj prijevod postane službenim prijevodom koji bi se rabio u liturgiji, u odgojnome i u obrazovnome radu, kako u poučavanju u župi (u katehezi) tako i u školi (u nastavi vjeronauka), te u širini pastoralnoga djelovanja Crkve. Neka bude ovdje rečeno da se istodobno – ponajprije u prijateljskim razgovorima – s najavljivanjem dovršavanja toga prijevoda i sa sve učestalijim iznošenjem u javnost određenih polazišta i kriterija upozoravalo da takav prijevod ne bi mogao ostvariti najavljivane ambicije, ponekad puštane tek kao 'probni baloni'.

Svakako je pohvalno imati nove prijevode i obogaćivati hrvatsku biblijsku kulturu sa što više 'stručnih', tzv. studijskih prijevoda. Tako se može dati doprinos prevođenjem svetopisamskih tekstova, na primjer, na razna narječja, na govorni/razgovorni jezik; dopustivim prilagodbama djeci i mladima olakšati pristup Božjoj riječi; imati komparativne i analitičke prijevode, ali je razborito pritom se pitati koja je svrha takvih prijevoda; ima li u hrvatskomu govornom području za nešto stvarne potrebe i postoje li opravdana sredstva za to. Uostalom, ne može se reći da u Hrvatskoj u posljednjih pedesetak godina nije bilo ili da ne postoje vrijedni prilozi i izdanja kojima je, osobito djeci i mladima, približena Božja riječ i biblijski sadržaji.

Najplodonosnije je pak da se dobar prijevod, stvaran i njegovan desetljećima i dalje poboljšava, da se u njemu mogu zrcaliti eventualne nove prevoditeljske spoznaje i nužno usklađivanje s novim kritičkim izdanjima izvornika te s razvojem jezika na koji se prevodi, ne zanemarujući nikada narav teksta.

Glede prijevoda HBD-a s pomoću raznih oblika sve se jasnije pojavljivala drukčija nakana, a zatim ublažavala, tako da se najprije istupalo s naglaskom i na liturgijskoj uporabi, a zatim se predlagalo samo (!) „pastoralnu i katehetsku“ uporabu. Ipak, ne treba detaljno razglabati činjenicu da su ti vidici neodvojivi. Nije moguće liturgiju gledati odvojeno od pastoralu (kao da ona njemu ne pripada) ili kateheze. Nemoguće je zamisliti uporabu takvoga cjelovitog prijevoda bilo gdje u pastoralu bez suodnosa s liturgijom i duhovnošću, bez utjecaja na odgajanje vjernika.

Dakle, najviše za što se moglo dobiti suglasnost jest obilježje 'studijskoga' prijevoda koji može poslužiti u određenim stručnim raspravama, ali i za trajno

propitivanje i nužno jezično njegovanje, praćenje i usklađivanje sadašnjega službenog prijevoda.

Ispod prijevoda koji je predstavljen kao iznimno cjelovito postignuće, a iza kojega, barem nominalno, stoji Hrvatsko biblijsko društvo, očito struji nakana zamjenjivanja sadašnjega službenog prijevoda u izdanju 'Kršćanske sadašnjosti' nekim drugim, kako se ponavlja – 'razumljivijim' prijevodom. Ponegdje se moglo susresti i mišljenje da bi se u svemu mogao čitati i puno prizemnije ciljeve, svakako nedolične kada je posrijedi Božja riječ.

Nije naodmet spomenuti crkveni propis da se u pripremi prijevoda biblijskih tekstova za liturgijsku uporabu uz polazni izvorni tekst mora rabiti, kao pomoćno sredstvo, i revidirano izdanje Svetoga pisma na latinskome jeziku (*Nova Vulgata*), kako bi se zajamčio jedinstven i ujednačen tekst u liturgijskim slavljinama Crkve (definiranje kanonskog teksta) te održala tradicija tumačenja vlastita rimskoj liturgiji, a što je nužno primjerice u slučajevima različitih inačica rukopisa ili postojanja različitih rukopisnih tradicija (usp. Uputa Kongregacije za bogoštovlje i disciplinu sakramenata *Liturgiam authenticam*, br. 24 i 37.; također *Nota o prevođenju Biblije za liturgijsku uporabu, Notitiae*, 37(2001), 521-526.)

Čudni standardi jezika i prijevoda

4. Pozornost je privuklo, također ostavljajući trag zbunjenosti i naglašavanje da se radi o 'standardnome hrvatskom jeziku', što je pojačano podnaslovom toga prijevoda: *Biblija. Hrvatski standardni prijevod*. Dakle, ovdje je *prijevodu*, ne jeziku *pridan pridjev* 'standardni', premda se u predstavljajima redovito pojavljuje naglašavanje upravo *standardnoga jezika*. Uistinu zbunjujuće, jer nije uobičajeno neki prijevod zvati 'standardnim'.

Nadalje, s punim pravom može se pitati ne očituje li se jezični 'standard' upravo u sadašnjemu prijevodu KS-a, znajući da je prijevod Biblije u nekome narodu temelj jezične kulture, a naš je sadašnji prijevod uistinu biser koji je brušen stoljećima (što ne znači da je brušenje završeno), s posebnom pozornošću na suvremenost u posljednjim desetljećima, i to znanjem i brigom ljudi čija imena jasno govore o visokome 'standardu'.

I ovdje je, dakle, potrebno vidjeti što se (pod)razumijeva pod pojmom 'standard'. Iz općega uvida je jasno da standard označava neku mjeru i pravilo koji služe kao uzor, jer jamči kakvoću i ulijeva povjerenje. Standarde nalazimo u gotovo svim područjima života, od odrednica i jamstava koji se tiču raznih proizvoda do društvenoga ponašanja i poslovanja. Standard odražava stručnost, usklađenost kriterija i obveze njihova poštivanja.

Standardi su i usuglašena mjerila i obrasci određenih sadržaja. Kao takvi pripadaju i području govora, to jest olakšavanja komuniciranja među ljudima, iz čega je jasnije da se riječ 'standard' odnosi i na znakovlje, osobito na nacionalni stijeg, zastavu.

Etimološki gledano, 'standard' svoje izvorište duguje latinskomu glagolu *extendere* (proširivati), a zatim se preko francuskoga (*estendart*) povezuje s engleskom riječju 'stand' koja označuje: stajanje, postojanost, uporište. U tome širokom obuhvaćanju do sažetka koji daje postojanost i uporište jasno je da se i u jeziku radi o čvrstim karakteristikama jezika. To nipošto ne znači pojednostavljivanje i banalizaciju, nego posebnosti koje rese neki jezik.

Stoga je upravo neugodno slušati kakvom se lakoćom u vezi s dotičnim prijevodom govori o hrvatskome 'standardnom' jeziku, hvaleći se da u njemu nema nekih jezičnih oblika, kao što su: aorist, imperfekt, pluskvamperfekt, futur drugi i sl. I još se netko nakon toga usudi ustvrditi da je to prijevod koji vjerno prenosi sadržaj i da će (svima) biti razumljiv.

Svatko tko se imalo bavio prevođenjem zna koliko je dragocjeno imati jezične oblike kojima na hrvatski uspijevamo prevesti izričaje drugih jezika i koliko je teško kada nam neki oblici u hrvatskome nedostaju. U Svetome pismu nalazi se raskoš jezičnih oblika; nekada su oni tanahni, iznimno razvedeni i složeni izričaji, a nekada prodorni u svojoj jednostavnosti i kratkoći. I jedni i drugi u hrvatskome prijevodu KS-a lijepo su prerečeni.

Prevoditelji koji su nam u baštinu ostavili riznicu svojih rješenja bili su svjesni bogatstva hrvatskoga jezika i znali su da naš jezik ima mogućnosti izražavanja koje nekim jezicima nedostaju. Stoga je neshvatljivo da mi koji imamo, na primjer, dragocjenost aorista, kao dobrog sredstva za izražavanje tzv. teološkoga perfekta, taj

oblik odbacujemo zbog navodne „zastarjelosti“, klizeći u jezičnu plošnost, u značenjsko osiromašenje i u netočnost prijevoda.

Svjesni smo da se pokatkad nađemo u mucu tražeći prikladne načine prericanja, na primjer: konjunktiva, optativa, duala i sl. Tako je i s pojedinim metaforama, obilježjima vremena u kojemu su pojedini spisi, izričaji, odnosi nastali ili su izrasli iz toga vremena pa ih je potrebno tumačiti.

No, potreba tumačenja nije samo zaprijetka nego i darovanost po kojoj se razvijaju neke druge dimenzije navještaja Božje riječi i čitanja Svetoga pisma. Uostalom, tako je sa svakim tekstom, pogotovo umjetničkim, a Sveto pismo, štoviše, živa Božja riječ, to zasigurno jest. Ona, sa svom snagom performativnosti, dana je za rast u svetosti i milosti, za oplemenjivanje ljudskoga duha i radi posadašnjenja utjelovljene Riječi.

Jasno treba reći da bez uporabe određenih jezičnih oblika prijevod postaje slabijim ili se udaljava od samoga značenja teksta koji se prevodi i tada je teško govoriti o prijevodu koji bi kao takav bio vjeran izvorniku.

Neizostavna 'poietika'

5. U „Predgovoru novom prijevodu Hrvatskog biblijskog društva“ piše: „Cilj je prijevoda, dakle, da svaki redak bude za sebe preveden potpuno i točno, s tim da se rečenice nastoje oblikovati u duhu suvremenog hrvatskog standardnog jezika – pri čemu se osobito misli na to da bi korištenje rijetkih i nepoznatih riječi, neobičnih jezičnih konstrukcija i zastarjelih glagolskih vremena otežalo komunikaciju s čitateljima.“

Ta naznaka svrhe na prvi pogled djeluje privlačno, posebice to da svaki redak bude *preveden potpuno i točno* (zar bi ijedan prijevod trebao biti drukčiji i zar sadašnji nije takav?), ali „potpuno i točno“ ne znači oduzeti mu snagu bogatstva riječi u cjelini koja ne stane u nejasnoće o tome što su: 'standard', 'zastarjela glagolska vremena', a onda i 'komunikacija', vjerojatno misleći na neku 'razumljivost'.

Namjerno pišem „neku razumljivost“, jer što je razumljivo u prijevodu u kojemu se odstupa od nekih jezičnih oblika koji su nužni za razumijevanje sadržaja?

I ne samo to. Odstupajući od ritma, od zvučnosti, od melodije jezika dolazi se do slabljenja poietičnosti (*poiesis*), one 'poetike' koja i kakva stvarateljska i stvaralačka Božja riječ (*davar*) jest i što ostaje. Treba li reći nešto drugo doli ponoviti stihove Petra

Preradovića o jeziku koji „zuji, zveči, zvoni, zvuči, / šumi, grmi, tutnji, huči“, ili pak o drugim jezicima koji: „Nijesu srcu sladoć medna, / Nit su duhu krilna sila, / Niti bukte kroz sva bila / Ko što njeg'va rječca jedna!“ (*Jezik roda moga*)?

O jeziku koji nije samo traženje sukladnosti riječi, nego onaj jezik, kako piše Tin Ujević, koji se uz trud usvaja, koji vodi i tamo gdje nismo bili, kojega glas u nama žubori, „uzdignut nad zipkom i nad grobom“, ona „riječ koja žeže“.

Iz prijevoda Biblije i njegovih plodova nicali su predivni izriječci o hrvatskome jeziku puni Riječi. Znajući da nema savršenoga prijevoda, jer čovjeku Božja riječ ostaje trajno neizrecivom, izrečenom jedino Isusom Kristom.

Uspoređujući prijevode međusobno, svatko može sebe i druge pitati što je 'novim' prijevodom 'razumljivije', pazeći pritom da 'razumljivost' ima i svoju dubinu i širinu navještaja, tako da je 'razumljivije' ono što dublje i šire zahvaća, prodire, poučava, hrabri, krijepi, raduje, tješi, oduševljava, ulijeva nadu i objavljuje smisao.

Dio te poetike tiče se i katoličkoga bogatstva tumačenja Svetoga pisma.

Tvrdnje kojima se ostavlja dojam da će prijevod biti 'razumljiv', drugim riječima: da će sam tekst Svetoga pisma dostatno sebe tumačiti bez potrebe tumačenja i stvaranja prostora razumijevanju, odudara od crkvene predaje u kojoj tumačenje ima prevažno i neizostavno mjesto. Osim toga, ne bi se smjelo zanemariti dva dokumenta Papinske biblijske komisije koji su dostupni u prijevodu KS-a: 1) *Tumačenje Biblije u Crkvi* (1993.; hrv. 2005., D-141); 2) *Nadahnuće i istina Svetoga pisma. Riječ koja dolazi od Boga i govori o Bogu da spasi svijet* (2014.; hrv. 2016., D-170)

Što je točnije, razumljivije i ljepše?

6. Ovih dana bili smo dionici navještaja Riječi u slavlju iz Božićnoga ciklusa; navještaja poznatoga po riječima, pohranjenoga u nama, a opet uvijek dovoljno novoga da ga iznova 'upoznajemo'. Upravo zbog toga lakše možemo uspoređivati prijevode polazeći od liturgijskih čitanja.

Donosim nekoliko primjera smjerajući na njihove cjeline, premda negdje s pomoću tek izdvojenih redaka. Ti primjeri nisu plod neke selektivnosti, nego je vezan uz činjenicu da smo više uronjeni u određeni dio liturgijske godine, ali se jednako može uspoređivati (i poželjno je!) bilo koji dio Biblije.

a) Zasigurno nam je poznata proročka riječ: „Narod koji je u tmini hodio svjetlost vidje veliku; one što mrklju zemlju (mrkli kraj smrti) obitavahu svjetlost jarka obasja...” (Iz 9, 1)

Ona je u prijevodu HBD-a prevedena ovako: „Narod koji je u tami hodao, vidio je jarku svjetlost. Svjetlo je zasjalo ljudima u mrkloj zemlji...” Vrijedno je pročitati cijeli odlomak Prvoga čitanja Mise polnoćke.

b) U Evanđelju toga euharistijskog slavlja čita se kako „i Josip... uziđe iz Galileje, iz grada Nazareta, u Judeju – u grad Davidov, koji se zove Betlehem – da se podvrgne popisu zajedno sa svojom zaručnicom Marijom, koja bijaše trudna” (Lk 2, 4-5).

HBD tu je rečenicu prevelo ovako: „Josip je iz Nazareta u Galileji krenuo prema Betlehemu u Judeji, Davidovu gradu; onamo je išao jer je bio iz Davidove loze i obitelji. Pošao se popisati zajedno s Marijom, svojom trudnom zaručnicom.” Sigurno da se osjeti razlika u ljepoti izričaja, ali također u sadržaju: u tome je li se netko „podvrgnuo popisivanju” ili je „išao popisati se” (što to uopće znači – popisati se?).

c) U čemu je to nerazumljiviji i sadržajno siromašniji prijevod hvalospjeva anđela kako ga sada pjevamo: „Slava na visinama Bogu, a na zemlji mir ljudima, miljenicima njegovima” (Lk 2, 14) i 'novoga' koji prema HBD-u kaže: „Slava Bogu na visinama, a na zemlji mir ljudima koji su mu dragi”? Novim se čini završetak koji mijenja „njegove miljenike” u „ljude koji su mu dragi”. Je li tu uistinu razumljivije i ljepše?

d) O čemu govorim, kada govorim o poetičnosti prijevoda, premda je ona prisutna u svakome retku Svetoga pisma, najbolje se vidi u tekstovima koji su nastali i žive snagu melodioznosti.

Neposredno nakon Božića slavimo blagdan apostola i evanđelista sv. Ivana pa je prikladno osjetiti poetsku ritmičnost navještaja Proslova koji u božićno vrijeme slušamo nekoliko puta; Proslova Evanđelja koje nosi ime po sv. Ivanu.

Prvih pet redaka Proslova u službenome prijevodu (KS-a) glasi: „U početku bijaše Riječ i Riječ bijaše u Boga i Riječ bijaše Bog. Ona bijaše u početku u Boga. Sve postade po njoj i bez nje ne postade ništa. Svemu što postade u njoj bijaše život i život bijaše ljudima svjetlo; i svjetlo u tami svijetli i tama ga ne obuže.” (Iv 1, 1-5)

U prijevodu HBD-a ti redci glase ovako: „U početku je bila Riječ; Riječ je bila s Bogom i Riječ je bila Bog. Riječ je u početku bila s Bogom – sve je postalo po njoj; bez

nje nije postalo ništa. U njoj je bio život, a život je ljudima bio svjetlo. Svjetlo je svijetlilo u tami i tama ga nije ugasila.“ To nizanje glagola u perfektu osiromašilo je ritmičku snagu, ali i snagu smisla koji riječi (pre)nose.

e) U božićnoj Danjoj misi pjevamo Psalam (98.) koji nam je u prijevodu KS-a poznat s ovim riječima: „Pjevajte Jahvi (Gospodinu) pjesmu novu, jer učini djela čudesna. Pobjedu mu pribavi desnica njegova i sveta mišica njegova. Jahve (Gospodin) obznani spasenje svoje, pred poganima pravednost objavi. Spomenu se dobrote i vjernosti prema domu Izraelovu.“

U zagrade sam stavio riječ 'Gospodin', jer je duga crkvena praksa neizgovaranja Gospodinova imena 'Jahve' u molitvama, a od 2008. postoje liturgijske smjernice (!) o tome pa se lako može provjeriti u lekcionarima da se u našim slavljinama ne predviđa spominjanje imena 'Jahve'. Zbog toga iznenađuje da se u predstavljanju prijevoda HBD-a navodi kao novost i napredak izostavljanje takvoga oblika Imena. Doduše, postoji razlika, jer u prijevodu KS-a ispisano je ime prema imenu Četveroslavlja (tetragrama), baš kao što je taj četveroslov (JHVV) napisan i u hebrejskome, a židovski ga vjernici – prema potpisanim masoretskim znakovima – čitaju izgovarajući 'Adonai'. S tim je pitanjem povezana i teološka terminologija koja poznaje 'jahvističku' i 'elohističku' predaju, već prema uporabi inačica Božjega imena, što se dokidanjem jedne od njih ili obje teže razumije, bez obzira kakav bio odnos prema teorijama izvora.

Bilo kako bilo, čujmo isti psalam u prijevodu HBD-a: „Pjevajte GOSPODINU pjesmu novu jer je učinio čudesa; njegova desnica i sveta mišica izvojevale su mu spasenje; GOSPODIN je objavio svoje spasenje; pred očima poganskih naroda razotkrio je svoju pravednost. Sjetio se svoga milosrđa i svoje vjernosti Izraelovu domu.“

Osim što je očito da se zapravo zahvaćalo u postojeći prijevod KS-a, oslabljeni su pojmovi zamjenom kojom su umjesto 'čudesnih djela' dobivena 'čudesa'; umjesto 'pribavi', 'izvojevala'; umjesto 'objavio', 'razotkrio'; umjesto 'spomenu se', 'sjetio se'. To nisu nikakva poboljšanja ni obogaćenja, nego zbiljska jezična i teološka osiromašenja.

f) U božićnome ciklusu koji započinje došašćem susrećemo Marijin hvalospjev 'Veliča'. Na njega se već više puta proteklih (tje)dana osvrnulo u uspoređivanju prijevoda. Taj je hvalospjev duboko urastao u duhovnost vjernikā i postao je osobito dragom molitvom. On je jedan od dragulja cjelokupne kršćanske kulture i

komunikacijski je vrlo jasan svojim latinskim imenom 'Magnificat', što je na hrvatski lijepo prevedeno riječju 'Veliča'.

Dakle, i u grčkome i u latinskome to je jedna riječ (*megalýnei; magnificat*) stavljena na početak i nije jasno zašto se sada posegnulo za drugim glagolom („uzvisuje“) koji nije ništa 'razumljiviji', a zatim se taj glagol pomaknulo tako da nije na početku: *Moj život* (grč. *psyhe!*) *uzvisuje Gospodina*, dajući Hvalospjevu novo ime s dvije ili s tri riječi: 'Moj život (uzvisuje)'.

Dajem jednu liturgijsku usporednicu. Naime, Vazmeni hvalospjev uskrсноj svijeci, sastavljen na latinskome jeziku, započinje riječju: *Exultet*. Mi tu riječ u konjuktivu, nažalost, ne možemo prevesti jednom riječju te Hvalospjev na hrvatskome započinje riječima: *Nek usklikne*. Bilo bi ljepše da imamo prikladnu samo jednu riječ koja bi služila i kao 'naslov'. Nadam se da netko neće doći na ideju da na početak toga hvalospjeva stavi riječi: *Sad nebesko mnoštvo (anđela nek usklikne)*. Čemu zbiljski služe takve promjene? Nije teško zamisliti što bi prihvaćanje takvih pristupa značilo za kulturu, osobito glazbenu, i za sve što je iz toga hvalospjeva izraslo.

Dobro je razmotriti cijelu početnu rečenicu kojom u prijevodu KS-a pjevamo: „Veliča duša moja Gospodina, klikće duh moj u Bogu, mome Spasitelju, što pogleda na neznatnost službenice svoje“, a u prijevodu HBD-a piše ovako: „Moj život uzvisuje Gospodina, i moje se srce raduje zbog Boga, moga Spasitelja, jer se sjetio mene, svoje skromne sluškinje.“ Zar je to zbilja točnije, razumljivije i ljepše?

U 'Zaharijinu hvalospjevu' (usp. *Lk* 1, 68-79) nije mijenjana početna riječ 'blagoslovljen', ali su ostala pitanja slična kao i kod hvalospjeva 'Veliča'.

g) Svake večeri u Povečerju molimo blagoslovni himan starca Šimuna. On sada u prijevodu KS-a zvuči ovako: »Sad otpuštaš slugu svojega, Gospodaru, po riječi svojoj, u miru! Ta vidješe oči moje spasenje tvoje, koje si pripravio pred licem svih naroda: svjetlost na prosvjetljenje narodā, slavu puka svoga izraelskoga.“ (*Lk* 2, 29-32)

I dok u našim ušima i srcu tako odjekuje cijeli, još je i više usidren početak, 'naslov' (*incipit*) toga himna koji za sobom povlači puno kulturalnih odjeka: *Nunc dimittis*, što prijevod KS-a poštuje, dok HBD od toga odstupa i predlaže sljedeći novi (razumljiviji i ljepši?) prijevod: „Gospodaru, sada otpuštaš svoga slugu u miru, onako kako si i rekao. Moje su oči vidjele tvoje spasenje, koje si spremio pred svim narodima, svjetlo koje će tvoju volju objaviti poganima, na slavu tvoga naroda Izraela.“

h) Neki od himana koji su u Pavlove poslanice uneseni iz liturgijske uporabe sačuvali su pjevnost i nevjerojatnu snagu sadržaja nošenu upravo izričajnim oblicima. Takav je slučaj, na primjer *Fil 2, 6-8* koji nije puno mijenjan, ali i ono što je promijenjeno izbjegavanjem aorista, otkriva dovoljno.

KS-ov prijevod: „Neka u vama bude isto mišljenje kao i u Kristu Isusu: On, *trajni lik Božji*, nije se *kao plijena* držao svoje jednakosti s Bogom, nego *sam sebe* »opljeni« uzevši lik *sluge*, postavši ljudima sličan; obličjem čovjeku nalik, ponizi sam sebe, poslušan do smrti, smrti na križu.“

U prijevodu HBD-a čitamo: „Međusobno iskazujte isti stav koji je imao i Krist Isus. Isus, koji je imao Božji lik, nije se svoje jednakosti s Bogom držao kao blaga, nego se osiromašio. Uzeo je lik sluge, i postao nalik ljudima. Obličjem poput čovjeka, ponizio je sama sebe te bio poslušan do smrti, i to do smrti na križu.“

Dvije napomene: a) pozornijemu čitatelju za oko zapinje sadržajna razlika između: on jest „*trajni lik Božji*“ i izraza: on je „*imao Božji lik*“; b) sjećajući se jednoga razgovora s p. Bonaventurom Dudom o glagolu 'opljeniti' koji je u suodnosu s 'plijenom', smatrao sam da bi se sadržaj toga izraza mogao približiti tako da se u suodnos stavi Isusovo 'pravo' i glagol 'obespraviti' (Isus se nije „kao prava držao... nego se obespravio“), čuvajući poveznicu istim korijenom imenice i glagola. U 'novome' prijevodu u suodnos se stavlja 'blago' i 'siromaštvo', što izgleda prihvatljivo, ali je izražajno – pa i sadržajno – siromašnije.

Dade se naslutiti da su prevoditelji (ako ne oni, onda zacijelo redaktori teksta, odnosno odgovorni za njegovu 'stilizaciju') bili vođeni idejom da se i ondje gdje je dosadašnji prijevod bio sasvim jasan i razumljiv pristupi izmjeni dosadašnjega prijevoda da bi se uvjerljivije stvorio dojam 'novoga prijevoda', pa i na uštrb njegove jasnoće, razumljivosti i ljepote.

i) U više se navrata moglo čuti kako je prijevod KS-a uzvišen i da bi za to bili odgovorni ili 'krivi' književnici i liturgičari, kao da te 'uzvišenosti' u samome Svetom pismu nema. Pretpostavljam da su neki od navedenih primjera dovoljan temelj za opovrgnuće takvih tvrdnja.

Uz to, za kraj ovoga kratkog niza predlažem da se vidi početak 2. poglavlja Prve poslanice Korinćanima, u kojemu Apostol naizgled piše protiv 'uzvišenosti': „I ja kada dođoh k vama, braćo, ne dođoh s uzvišenom besjedom ili mudrošću navješćivati vam

svjedočanstvo Božje jer ne htjedoh među vama znati što drugo osim Isusa Krista, i to raspetoga...” Čak je i u tome odlomku moguće vidjeti snagu retoričkih oblika kojima se sv. Pavao koristi da bi upozorio na veću važnost samoga sadržaja. Jezična se 'uzvišenost' rabi da bi snažnije progovorila evanđeoska 'uzvišenost', objavljena u neznatnosti i poniznosti.

Nekoliko neobičnosti koje traže odgovore

7. Već sam spomenuo neke neobičnosti u predstavljanju, ali i u samome izdanju prijevoda HBD-a. Ističem još neke koje bude pitanja i bilo bi poželjno da se dobiju odgovori.

a) Neobično je da u izdanju toga prijevoda nema naznaka koji je prevoditelj prevodio koju biblijsku knjigu, odnosno koji dio Biblije. Ovako izgleda kao da su svi radili na cijelome tekstu te su svi i odgovorni za cjelokupni prijevod, što ipak ne odgovara istini.

Nije jasno zašto se pri predstavljanju prijevoda u medijima pojavljuje tek poneki prevoditelj i zašto ta skupina prevoditelja nije bila dolično predstavljena na svečanome predstavljanju 12. prosinca 2025., barem tamo jasno ističući tko je što prevodio.

Siguran sam da bi, osobito mladi ljudi, bili ponosni da im se navede ime uz onaj dio prijevoda u koji su uložili svoj trud i sa zadovoljstvom priveli završetku svoj rad.

b) Koliko je prijevod „načinjen cjelovito s izvornih biblijskih jezika i to iz pouzdanih izvornika, bez ikakvih posrednih prijevoda, kako se u prošlosti činilo“ (iz Predgovora), dobro znaju sami prevoditelji. U tome leži pojačavanje neobičnosti da nije istaknuto tko je što i iz kojih izvornika prevodio, kako s hebrejskoga i aramejskoga, tako i s grčkoga, bez potrebe da se pritom pogleda kako je nešto prevedeno na druge jezike. Moram priznati da zvuči gotovo nevjerojatno da se nije gledalo i vrednovalo kako je nešto prevedeno na druge jezike.

c) Budući da poznajem većinu prevoditelja, čija se imena u popisu prevoditelja nalaze navedena po abecednome redu, i da sam pomalo upućen u njihov znanstveni i stručni rad, neobično je i teško mi je zamisliti da bi neki od njih dopustili da se ovakvi prijevodi nađu pod njihovim imenima i stručnim autoritetom. Nadam se da će u idućim mjesecima biti moguće čuti nešto više o tome.

d) Osim: urednikā, prevoditeljā, redaktorā, lektorā i korektorā, među odgovornima za prijevod nalaze se osobe zadužene za „hrvatsku stilizaciju“. Moram priznati da su mi obje riječi koje opisuju tu ulogu razumljive, ali nije mi jasno što je bila njihova zadaća i doprinos te kada su se oni očitovali 'stilizacijom': prije prevođenja (kao dogovor kako bi trebalo nešto 'stilizirati') ili nakon što su prevoditelji dostavili svoje prijevode. O tome bi također bilo korisno čuti i prevoditelje, odnosno jesu li sami prevoditelji odobrili takvu 'stilizaciju'.

e) Neobično je da je Predgovor na početku prijevoda HBD-a ostao nepotpisan.

Toj se neobičnosti svakako može pridodati da su u Predgovoru samo dva navoda: prvi koji navodi riječi pape Franje na općoj audijenciji u siječnju 2021. i drugi koji navodi dio rečenice iz konstitucije 'Dei Verbum'.

I jedan i drugi navod obilježeni su jednom zvjezdicom, ali u drugome navodu postoji znakovita nedosljednost. Naime, prvi dio pripadne bilješke je na hrvatskome, što je razumljivo jer je u navodu hrvatski prijevod, ali se ne upućuje na prijevod dokumenata Drugoga vatikanskoga sabora na hrvatskome (u izdanju KS-a), nego se upućuje na 'Acta Apostolicae Sedis' (iz 1966.), gdje se nalazi tekst na latinskome. Odakle ta metodološka neobičnost? Možda samo da se ne spomene KS? To bi uistinu bilo porazno.

f) Neobično je i to da se sadašnji prijevod u pojedinim predstavljajima naziva „svehrvatskim“, dovodeći ga u neki čudan međuodnos s prijevodom koji se kolokvijalno naziva 'Zagrebačkom Biblijom', kao da on nije 'svehrvatski'.

S time povezane, neobične su pohvale izgleda korica s crtežima grančica s lišćem, kojima se kani ocrtati teritorijalni izgled Republike Hrvatske. Nije li to proturječno s pridjevom „svehrvatski“, kada znamo da pojam 'hrvatske domovine' i 'svehrvatskoga' ne svodimo samo na granice države Hrvatske, a osobito kada vidimo da je među suizdavačima jedan nakladnik iz Bosne i Hercegovine? Ili se možda takvu zemljopisnu kartu u nekome novom izdanju kanilo 'doraditi'?

8. Nekoliko poticaja koji traže poniznu istinoljubivost

a) Bilo koji prijevod Biblije pobuđuje daljnja pitanja i raspravu. Posebno je vrijedna ona koja dolazi od stručnjaka, kako teologa, egzegeta, jezikoslovaca tako i stručnjaka koji se bave raznim vidicima života, prošlošću i sadašnjošću, jer je Biblija

takva – sveobuhvatna. Stoga je za očekivati odjeke toga studijskoga prijevoda na govorni jezik i očitovanje ne samo mišljenja o tome što se nekome trenutno sviđa ili ne sviđa, nego i pokazatelja koji neko mišljenje utemeljuju.

b) Poželjno bi bilo da se i sami prevoditelji osvrnu na metodološki pristup i na svoje sudjelovanje u prevođenju te na praćenje objavljivanja od predaje svoga teksta prijevoda do njegova ukoričenja.

c) Nešto što je dobro, dobro je bez obzira odakle dolazilo. Stoga bi bilo vrijedno znati i zacijelo bi se slika proširila saznanjem o tome tko je i kako financirao projekt prevođenja od njegova pokretanja do danas i, jednako tako, tko su promicatelji i kakva ih motivacija pokreće.

d) Čuje se da je već u pripremi 'drugo izdanje'. Nije jasno radi li se o promijenjenome ili dopunjenome izdanju ili tek o novoj nakladi. Bilo bi čudno, ali ne i nemoguće, da se odmah nakon objavljivanja prvoga izdanja i slušanja kritika, neki dijelovi prijevoda mijenjaju, onako, 'u hodu', dok se ne dođe do teksta bližega istinskomu 'standardu' koji bi se tada mogao predstaviti u nešto drukčijemu svjetlu, potvrđujući da je važno bilo tek dobiti suglasnost. Bit će zanimljivo pratiti taj razvoj.

'Perfektizacija' prijevoda

9. Osjećam da sam na kraju dužan izreći neki svoj zaključak.

Za širu ocjenu prijevoda treba puno više uvida i raščlambe, ali ono što mi je bilo poznato iz razdoblja pripremanja, a osobito nakon što je objavljeno tiskano izdanje, u kojemu se na svakoj stranici susreću plodovi izabranoga pristupa prevođenju, upućuje svakako na to da se ne radi o poboljšavanju ili usavršavanju, *perfekcioniranju* službenoga prijevoda, nego se radi poglavito o *perfektizaciji* prijevoda, to jest o procesu zamjenjivanja perfektom glagola u drugim oblicima izricanja prošlih događaja.

Nadamo se da će upravo ovakav tekst, kakav je sada u tiskanome izdanju, biti dostupan i u elektroničkome obliku, baš onako kako je (bio) dostupan prijevod KS-a, što znači da prevoditelji nisu trebali početi ni od čega i utipkavati svoj tekst, nego su mogli unositi svoje prevoditeljske zahvate u već postojeći tekst KS-a, što zavrjeđuje barem malu zahvalnost.

Iznimno cijenim trud bibličara koji su sudjelovali u ovome prijevodu jer mi je donekle poznato što znači prihvatiti se tako zahtjevnoga i odgovornoga posla. Siguran

sam da im je predani rad na prevođenju omogućio dublje znanstveno poniranje u slojevitost biblijskoga teksta, ali i veću blizinu i sraštenost s Božjom riječju, pa se iskreno nadam da plodovi toga dragocjenoga rada neće ostati zatvoreni u ovakvo izdanje, unaprijed ograničeno nametnutim i upitnim 'standardom', koji ponegdje uvelike osiromašuje teološko, književno, jezično i kulturalno blago Svetoga pisma.

Možda je nakana da se u nekim idućim izdanjima prijevod zbilja poboljšava, ali mislim da s kriterijima i metodologijom koja je predstavljena u ovome prijevodu to ne bi donijelo puno plodova.

Iznoseći u razgovorima neke svoje primjedbe na prijevod HBD-a i iskrenu želju da se o tome prijevodu otvoreno i pošteno razgovara i raspravlja, osjetio sam neku zadržku koja nije bila samo nelagoda nego i neki strah od zamjeranja. Sasvim je razumljivo da na moje prigovore dođe neki drugi osvrt koji će osporavati moje stajalište. Također je moguće da se istaknu prigovori na prijevod KS-a, što je dobro i pomaže ići poželjnim putem poboljšavanja. No, smatram da nam glavna vodilja ne bi trebala biti isticanje pojedinih spornih riječi, nego prihvatanje najboljega pristupa i donošenje njegovih plodova.

Završavam povratkom na početak, naglašavajući da treba uzeti ozbiljno činjenicu da predstavljanje toga prijevoda nije usklađeno s onim što je Hrvatska biskupska konferencija zaključila i na temelju čega je donijela odluku o danoj suglasnosti.

*U Zagrebu, 27. prosinca 2025.
na blagdan sv. Ivana, apostola i evanđelista*